

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

УДК 342.4(045)

Ю. О. Волошин

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАСОБІВ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОПОРЯДКІВ: ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ

У статті розглядаються доктринальні підходи до способів та форм взаємодії конституційного та міжнародного правопорядків. Аналізуються, серед інших, такі форми взаємодії правопорядків, як ратифікація міжнародного договору, рецепція, інкорпорація, трансформація.

Наголошується на необхідності врахування сучасних особливостей правової глобалізації та міждержавної інтеграції при визначенні оптимальних форм взаємодії правових систем різного рівня з метою сприйняття міжнародних стандартів національною правовою системою.

Підкреслюється, що проблема ратифікації стосується тих міжнародних договорів, які, з позиції міжнародного права, є чинними для певної держави, а також суб'єктів національного права, які відповідно до встановленого законодавством порядку при здійсненні своїх конституційних прав повинні застосовувати лише ті акти, котрі опубліковано в офіційних виданнях. Зазначається, що до міжнародних договорів, ратифікованих відповідно до законодавства України, встановлюються якісно нові вимоги для їх опублікування.

Ключові слова: взаємодія, правова система, ратифікація, конституційне право, європейські правові стандарти.

Постановка проблеми. Для здійснення процесу реалізації норм міжнародного права у національному праві використовуються різні засоби. Кожен із представників міжнародно-правової доктрини пропонує свою класифікацію засобів взаємодії міжнародного та національного права. Зокрема, у працях В. Г. Буткевича подається така класифікація (відсилка, рецепція, паралельна правотворчість, уніфікація, перетворення, створення спеціального правового режиму), М. О. Баймуратова (пряма рецепція, банкетна рецепція, трансформація), С. В. Черніченка (трансформація, інкорпорація), Л. Х. Мінгазова (трансформація, рецепція, інкорпорація, посилення, відсилка), Р. А. Мюллерсона (імплементація, інкорпорація, відсилка), М. В. Миронова (трансформація, відсилка, ратифікація), А. С. Гавердовського (рецепція, інкорпорація, імплементація), Л. П. Ануфрієвої (пряма та опосередкована трансформація, інкорпорація, відсилка, рецепція), І. І. Лукашука (рецепція, гармонізація, уніфікація, адаптація, імплементація), В. В. Гаврилова (імплементація, трансформація, інкорпорація), О. Ф. Скакун (гармонізація, апроксимація, уніфікація, адаптація) тощо. Така кількість класифікацій процесу узгодження міжнародного та національного права та засобів інтернаціоналізації внутрішньодержавного права підкреслює багатогранність, багаторівневість та достатню складність даного явища.

Виклад основного матеріалу. У другій половині ХХ ст. у зарубіжній доктрині були сформульовані принципи так званої концепції трансформації як засобу реалізації норм міжнародного права у національному. Хоча теорію трансформації радянська доктрина не

сприйняла та запропонувала назвати її «імплементациєю» [1, с. 62], «національно-правовою імплементациєю» чи «допомогою національного права міжнародному» [2, с. 74].

Більшість авторів, використовуючи даний термін, визначають його як умовний. Так, на думку Є. Т. Усенка, під трансформацією слід розуміти всю сукупність «способів здійснення міжнародних зобов'язань держави за допомогою видання нею національних правових актів». Вчений виділяє два різновиди трансформації: генеральну та спеціальну. Генеральна трансформація, на його думку, полягає у встановленні державою в своєму внутрішньому праві загальної норми, яка надає міжнародно-правовим нормам сили внутрішньодержавної дії. Спеціальна трансформація полягає у наданні державою конкретним нормам міжнародного права сили внутрішньодержавної дії шляхом відтворення їх у законі текстуально або у вигляді положень, адаптованих до національного права, або шляхом законодавчого вираження згоди на їхнє застосування іншим способом [3, с. 16]. Основними постулатами теорії трансформації В. В. Гаврилов вважав наступні: а) міжнародне та внутрішньодержавне право являють собою два різних правопорядки, при цьому перше не може бути безпосереднім регулятором відносин у сфері дії другого; б) для надання нормам міжнародного права юридичної сили всередині держави вони повинні бути трансформовані у норми національного права; в) процедура трансформації характерна для всіх випадків та засобів приведення в дію норм міжнародного права всередині держави, а проведення трансформації опосередковується виданням відповідного трансформаційного національно-правового акту [4, с. 144]. На думку О. Ф. Скакун, питання правової трансформації коригуються із таким явищем, як спадкоємність у праві. Елементи спадкоємності в праві спостерігаються у загальній (генеральній) трансформації, коли норми національного права санкціонують застосування положень міжнародного договору для регулювання суспільних відносин [5, с. 76]. Л. П. Ануфрієва трансформацію поділяє на пряму та опосередковану. Пряма – це процес надання міжнародному договору статусу національного закону. З практичної точки зору, така аргументація пов'язана з конституціями держав, які проголошують міжнародне право або частиною права країни, або таким, що перевищує силу закону. При опосередкованій трансформації конституція або інші законодавчі акти регламентують питання окремо про засоби введення в дію міжнародних договорів усередині держав [6, с. 343-344]. Так, ст. 96 Конституції Іспанії передбачає, що законно укладені та офіційно опубліковані в Іспанії міжнародні договори є частиною її внутрішнього законодавства. Більш цікаво виглядають положення Цивільного кодексу Іспанії, зокрема, у ст. 1.5 зазначається, що правові норми міжнародних договорів, не мають прямого застосування в Іспанії... ці норми використовуються лише після введення їх у внутрішнє право шляхом повного опублікування в Офіційному бюлетені держави [7, с. 162].

В. Г. Буткевич сутність трансформації розуміє як видання національно-правового акту, що перетворює норму міжнародного права на норму внутрішньодержавного права [8, с. 256]. Під трансформацією М. В. Миронов розуміє юридичну форму приведення в дію норм міжнародного права на території певної держави шляхом видання спеціальних внутрішньодержавних правових актів. Така трансформація впливає з принципу суверенної рівності держав та не залежить від певної доктрини співвідношення міжнародного та національного права в юридичній практиці. У країнах, де панує дуалістична доктрина, застосовується трансформаційний внутрішньодержавний нормативний акт, а в країнах моністичної доктрини така норма являє собою загальну транснаціональну норму. Як і В. Г. Буткевич, М. В. Миронов розглядає трансформацію або процедуру співвідношення міжнародного та національного права як форму правотворчого процесу [9, с. 36].

Так, канадський дослідник Дж. Кар'є, обгрунтовуючи сутність трансформації, вбачав у ній одну з моделей рецепції, коли нова правова норма, яка виникла внаслідок трансформації, відображає норму міжнародного права. Він підкреслює, що кожна національно-правова система обирає свій підхід до рецепції міжнародного права. При цьому він виокремлював дві моделі рецепції – трансформацію та адаптацію, або інкорпорацію [10, с. 200].

На думку І. І. Лукашука, при розгляді питання про засоби інтернаціоналізації права держав варто розмежовувати процеси запозичення досвіду інших країн від тенденцій уніфікації правового регулювання та стандартизації. З точки зору цілеспрямованої інтернаціоналізації, рецепція є засобом одностороннього запозичення однією державою в іншій великих масивів права [11, с. 44]. Однак, на нашу думку, таке визначення відображає історичну сутність даного поняття, адже під рецепцією традиційно розуміють процеси розповсюдження римського права, кодексів Наполеона, загального права англосаксонської правової системи, формування системи права країн соціалізму, сучасну «вестернізацію» тощо.

Сутність рецепції, на думку В. Г. Буткевича, полягає в тому, що законодавець позичає у міжнародному праві модель поведінки та надає їй юридичної обов'язковості для суб'єктів внутрішньодержавного права у внутрішньодержавних відносинах. Внаслідок здійснення рецепції у системі законодавства держави з'являється аналогічний припис, як і в нормах міжнародного права. Рецепція, на думку науковця, не може мати спільного характеру, тобто запозичувати все або частину міжнародного права, рецепція може здійснюватися щодо конкретного положення у відповідній міжнародно-правовій нормі [8, с. 258].

Рецепція включає два істотних моменти: по-перше, сприйняття національним правом приписів міжнародного права через механізм ратифікації або схвалення (утвердження) міжнародних договорів, по-друге, передання (трансмісію) прав і обов'язків, покладених договором на державу, компетентним державним органам з метою безпосередньої їх реалізації. При цьому сама норма міжнародного права, як форма існування приписів міжнародного права, як регулятор міждержавних відносин, залишається незмінною та обов'язковою для суб'єктів, що її створили. Нові норми, які формуються в результаті правової імплементації міжнародних договорів, є нормами внутрішнього права, що за своєю сутністю не відрізняються від норм національної системи права. За формою реципіювані норми можуть не співпадати з формою міжнародно-правового припису. Однак, сприймаючи національним правом правила міжнародно-правових норм, держава не може змінювати зміст цієї норми, бо це призводить до порушення міжнародного права та наслідків у вигляді відповідальності або санкцій.

У випадку, якщо формулювання закону співпадають з положеннями міжнародного договору, в правовій науці прийнято говорити про інкорпорацію. Сприйняття норм міжнародного права національним законодавством може, крім інкорпорації, відбуватися шляхом часткового або конкретного посилання.

При інкорпорації в національні нормативні правові акти включаються норми, зовнішньо повністю ідентичні до норм відповідного міжнародно-правового акту. Цей спосіб застосовується в тих випадках, коли формулювання міжнародно-правових норм відповідає принципам національної правової системи, є чітким для правозастосовувача, або міжнародним договором прямо приписується створення національних правових норм, які за формою співпадають з відповідними міжнародно-правовими нормами. А. С. Гавердовський вважає, що у формі інкорпорації до внутрішньодержавного права впроваджуються переважно різні технічні, медико-санітарні, адміністративні норми,

правила, які регулюють міжнародні повітряні та морські співтовариства (організації) [12, с. 72].

Інкорпорація – унікальний засіб прийняття норм національного права, які сприяють виконанню приписів міжнародного права. Дані норми національного права можуть повторювати текстуально деякі правила міжнародного права, деталізувати, конкретизувати, адаптувати їх до законодавства держави. Однак, як зазначається у літературі, у цьому випадку йдеться не про будь-яку пряму, ординарну інкорпорацію у національне право норм міжнародного права. Адже видані на виконання норм міжнародного права норми національного права, як правило, це завжди інші норми за своєю юридичною природою. Описуючи правову природу таких норм, С. В. Черніченко зазначав, що ані сам міжнародний договір, ані норми, які він містить, не включаються у законодавство відповідної держави [13, с. 156]. Міжнародний договір продовжує залишатися міжнародним договором, зобов'язуючи державу, а норми, які він містить, залишаються нормами міжнародного права. По суті, приймається новий закон або підзаконний акт, зовнішньо повністю ідентичний міжнародному договору.

Основними постулатами теорії інкорпорації на відміну від трансформації, на думку В. В. Гаврилова, є: а) міжнародне та внутрішньодержавне право являють собою дві узгоджені між собою системи права, тому перше може бути складовою частиною другого; б) в силу відповідної конституційної норми або практики, обраної національними судовими органами, міжнародні договори та норми загального міжнародного права стають частиною національного права (законодавства) відповідної держави в повному обсязі без необхідності видання будь-яких внутрішніх правових актів [4, с. 146].

При розгляді інкорпорації як спеціального конституційного механізму узгодження міжнародного й національного права П. Ф. Мартиненко розмежовує механізм опосередкованої інкорпорації щодо міжнародних договорів та прямої інкорпорації щодо загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права. На його думку, опосередкованій конституційній інкорпорації у національній правовій системі підлягають ті міжнародні договори, віднесення яких до національного законодавства конституційно узгоджено прийняттям закону, яким парламент дає згоду на їх ратифікацію [1, с. 82].

У літературі поширена думка про те, що ратифікація міжнародного договору надає йому сили національного закону, тобто ратифікація розглядається як одна з форм трансформації міжнародного договору у норму внутрішньодержавного права. В свою чергу, Е. Т. Усенко зазначає, що ратифікація має подвійне значення [3, с. 16].

Як зазначалось вище, ратифікацію (утвердження міжнародного договору) М. В. Миронов розглядав як форму проведення міжнародно-правових норм у внутрішньодержавне право. На його думку, така практика необхідна для міжнародних договорів, що мають «особливий характер», для реалізації яких нема потреби у виданні спеціальних внутрішньодержавних актів [9, с. 36]. На думку Г. В. Ігнатенка, ратифікація – це внутрішньодержавний акт, який є передумовою вступу договору в силу (у тому випадку, коли договір підлягає ратифікації), але сама по собі вона не може надати договору юридичної сили у внутрішньодержавних відносинах [14, с. 4].

Отже, проблема ратифікації стосується тих міжнародних договорів, які, з позиції міжнародного права, є чинними для певної держави, а також суб'єктів національного права, які відповідно до встановленого законодавством порядку при здійсненні своїх конституційних прав повинні застосовувати лише ті акти, котрі опубліковано в офіційних виданнях. Зокрема, до міжнародних договорів, ратифікованих відповідно до законодавства України, встановлюються якісно нові вимоги для їх опублікування. З

цього приводу слушною є думка П. Ф. Мартиненка: за умов глобалізації економічного та господарського життя, не тільки спеціалізовані міжнародні пакти чи конвенції про права людини (значна частина яких і досі в Україні залишається офіційно не опублікованою), а й абсолютна більшість міжнародних договорів та угод, так чи інакше дотичних до прав приватних осіб (фізичних та юридичних), і у разі їх неоприлюднення у належному порядку створюється реальна загроза дотримання прав людини та громадянина [1, с. 92]. Саме тому ч. 1 ст. 9 Конституції України у вітчизняній правовій доктрині тлумачиться так, що ратифіковані міжнародні договори за згодою Верховної Ради України стають частиною національного законодавства тільки після їх офіційного оприлюднення. Але не ратифікація, а висловлення згоди на обов'язковість міжнародного договору для України з боку Верховної Ради України є єдиною конституційно передбаченою умовою та процедурою, з якою пов'язується інкорпорація. Інкорпорація не поширюється на міжурядові угоди, зокрема ті, що укладаються від імені уряду України та затверджуються указами глави держави або постановами Кабінету Міністрів України, міжвідомчі угоди тощо.

Пряма інкорпорація здійснюється прямо та безпосередньо (автоматично) за фактом її закріплення в Основному Законі, завдяки чому загальновизнані принципи та норми міжнародного права набувають прямої дії, що виключає необхідність прийняття додаткового нормативного акту.

Інтеграційні процеси дедалі більше сприяють узгодженому розвитку національних законодавств держав-членів міждержавних об'єднань, спільній діяльності держав щодо розробки міждержавних угод та підготовки їх до ратифікації, формуванню правової бази міждержавних інтеграційних об'єднань. До ключових понять права міждержавних об'єднань, якими оперують укладачі установчих документів і від єдиного розуміння яких залежатимуть послідовність, етапність, логічність узгоджувального процесу розвитку національних правопорядків, формування загального права, можна віднести зближення (конвергенцію) законодавств держав-учасниць міждержавного об'єднання. Зближення є родовим поняттям для створення умов при узгодженні відмінностей у національних правопорядках. Зближення можна розуміти також як комплекс заходів щодо правового забезпечення інтеграційних процесів як на міждержавному, так і на конституційному рівні. У науковій літературі поняття «зближення» ототожнюють з такими поняттями як «уніфікація» та «гармонізація» [15, с. 54].

Розвиток джерел права у країнах як континентального, так і загального права відбувається завдяки впливу процесів зближення обох систем права. Характеризуючи такі процеси, теоретики називають їх також процесами інтернаціоналізації права, гармонізації права, хоча, по суті, йдеться про одні й ті ж процеси. Такі процеси зближення правових систем посилюються настільки, що в низці галузей права почали говорити про уніфікацію права. Використання засобів уніфікації є дуже популярним у міжнародному приватному праві. Необхідність створення там єдиних правових норм пояснюється тим, що уніфікація є досконалішим способом регламентації приватно-правових відносин міжнародного характеру порівняно з колізійно-правовим способом. Застосування уніфікації, на думку деяких учених, може усунути всі недоліки колізійно-правового регулювання і забезпечити гармонізоване регулювання вказаних відносин. Хоча багато юристів поділяють упередження, що право, як укорінений елемент національної культури, не може стати предметом міжнародної уніфікації, існує думка, що майбутні покоління юристів навряд чи стануть підтримувати це упередження, оскільки розумітимуть, що «торгове право – не фольклор» і що його зміст продиктований головним чином комерційними й соціальними міркуваннями [16, с. 29; 17, с. 335].

Щодо уніфікації як засобу інтернаціоналізації на рівні національних

конституційних правових порядків також тривають наукові дискусії [18, с. 67]. На думку В. С. Каменкова, уніфікацію права можна ідентифікувати із законодавчою діяльністю держави. Інші автори тлумачать уніфікацію як опрацювання загальних правил щодо створення та прийняття норм права [19, с. 46].

На думку І. І. Лукашука, уніфікація є введенням у правові системи держав одноманітних норм за допомогою міжнародних договорів, у яких формулюються норми, котрі без змін повинні бути обов'язково внесені у право держав-учасниць [11, с. 44]. В. Г. Буткевич під уніфікацією розуміє процес цілеспрямованих дій з розробки єдності приписів у двох правових системах. При цьому здійснені уніфікації не просто змінюють законодавство держави, а утворюють єдині, однакові моделі поведінки. Однак, на нашу думку, таке визначення співпадало б з категорією «методики уніфікації», яка набуває популярності [8, с. 256].

З технічної, процесуальної точки зору меті уніфікації сприяють два способи правотворчості. Перший – укладання договорів, які зобов'язують держави змінювати їх право, приводити норми національного права у відповідності до норм договорів, при цьому, як зазначалось вище, вибір форм та методів таких змін залишається за державою. Як зазначається у літературі, уніфікація передбачає насамперед розробку загальних нормативних актів, при цьому головною формою уніфікації залишається міжнародна конвенція. Другий спосіб – видання акту, який є результатом правотворчої діяльності законодавчої влади міждержавного об'єднання та містить єдині норми, що підлягають реалізації всіма державами [20, с. 99].

Отже, у процесі уніфікації договори забезпечують максимальну єдність законодавств держав-учасниць і тому зручні у міждержавних відносинах тим, що їх укладання не потребує попереднього вивчення відповідного національного законодавства. Підписуючи договори, держави-учасниці зобов'язуються забезпечити відповідність національного законодавства міжнародному зобов'язанню. При цьому держави вільні у коригуванні зобов'язань за допомогою застережень, які, у свою чергу, не змінюють об'єкта та мети договору. Тому уніфікація через укладання міждержавних договорів може бути малоефективною. На думку В. Г. Вишнякова, саме застереження, що вносяться в уніфіковані угоди, або різна практика тлумачення уніфікованих норм у національних правових системах є причиною повільного розвитку інтеграційних процесів [21, с. 45].

На сучасному етапі особливо поживавився процес уніфікації в Європі. Дія уніфікації добре виявляється у багатьох публічних сферах життєдіяльності держав-учасниць Європейського Союзу, зокрема місцевому самоврядуванню, уніфікована форма якого прийнята завдяки положенням Європейської Хартії місцевого самоврядування 1985 року [22].

Причому процеси уніфікації стосуються не тільки публічного права (якому головним чином віддавалася перевага в інтеграційному інструментарії ЄС, в його нормотворчості), а й приватного права. Стимулом для посилення процесу уніфікації в галузі приватного права було створення єдиного внутрішнього ринку ЄС, закріплене актом 1986 р. [24]. Згодом з'явилася так звана «Доповідь Чеккіні», в якій вказувалася значна сума «неєвропейських» витрат, тобто пов'язаних з усуненням перешкод у реалізації інтеграційних процесів. Основною причиною цих витрат були відмінності в національних законодавствах держав-членів, що перешкождали вільному розвитку торгівлі між ними. Тому вже у 80-х роках ХХ ст. виникли ідеї уніфікації саме європейського приватного права, особливо договірнього, хоча свій розвиток ці ідеї одержали тільки наприкінці 1990-х років [25]. Результатом такого розвитку можна вважати Принципи Європейського договірнього права і проект єдиного Європейського

кодексу цивільного права. Окрім того, на думку як вітчизняних, так і зарубіжних учених, успішний і результативний процес уніфікації в ЄС пов'язаний з правом інтелектуальної власності. Тут виділяють дві форми інтеграційних правових процесів. Перша форма – гармонізація права, коли відбувається зближення національних законодавств країн-членів ЄС у сфері правової охорони інтелектуальної власності. Гармонізація здійснюється за допомогою такого нормативно-правового акту, як директива. При другій формі – уніфікація права – відбувається введення єдиного інструменту правової охорони інтелектуальної власності, що діє на всій території ЄС, який не замінює національних інструментів правової охорони. Така форма характерна більшою мірою для засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу і вироблюваної ними продукції (робіт, послуг), права промислових зразків, правової охорони селекційних досягнень у сфері рослинництва [26, с. 88].

Уніфікація права в рамках ЄС здійснюється за допомогою ухвалення такого нормативно-правового акту, як регламент. Основні риси регламенту – загальне застосування в державах-учасниках, загальнообов'язковість у повному обсязі й пряма (безпосередня) дія – зумовлюють ефективність його правових положень. Регламенти не потребують подальшої ратифікації державами-членами, імплементації в національне законодавство і не можуть бути змінені будь-яким органом влади держави-члена.

Висновки. Як зазначалося вище, актами уніфікації національного права в ЄС є регламенти. За своєю юридичною силою вони прирівнюються до внутрішніх законів держав. При розгляді правової природи регламенту науковці наголошують, що це акт, який має у вказаному вище ряді нормативно-правових джерел вищу юридичну силу, його головною характеристикою є загальний характер, обов'язкова сила в цілому і прямий характер дії. Регламенти діють разом з внутрішнім законодавством держав-членів ЄС, приймаються виключно в рамках «першої опори» ЄС, тобто в рамках Європейських Співтовариств. Вказані вище правові характеристики регламенту зумовлюють не тільки його місце в ієрархії системи нормативно-правових актів ЄС і Співтовариств, а й значну ефективність його правових положень. З огляду на те, що регламенти не потребують подальшої ратифікації державами-членами, імплементації в національне законодавство і не можуть бути змінені навіть частково жодним органом держави-члена, вони, діючи безпосередньо в значно більшому обсязі, ніж будь-який інший правовий акт, забезпечують у рамках ЄС і Співтовариств єдність і стабільність правопорядку, а також його уніфікацію.

Список використаної літератури

1. Мартиненко П. Ф. Насиченість державного права України міжнародним правовим порядком: конституційний аспект / П. Ф. Мартиненко // Конституція і конституціоналізм: вибіркові проблеми / відп. ред. : П. Ф. Мартиненко, В. М. Кампо. – К. : Купріянова, 2007. – С. 250. ; Martynenko P. F. Nasychenist derzhavnoho prava Ukrainy mizhnarodnym pravovym poriadkom: konstytutsiinyi aspekt / P. F. Martynenko // Konstytutsiia i konstytutsionalizm: vybirkovyi problemy / vidp. red. : P. F. Martynenko, V. M. Kampo. – K. : Kupriianova, 2007. – S. 250.
2. Аметистов Э. М. Международное право и труд. Факторы имплементации международных норм о труде / Э. М. Аметистов. – М. : Междунар. отношения, 1982. – 272 с.; Ametistov E. M. Mezhdunarodnoe pravo i trud. Faktory implementatsii mezhdunarodnykh norm o trude / E. M. Ametistov. – M. : Mezhdunar. otnosheniya, 1982. – 272 s.
3. Усенко Е. Т. Соотношение и взаимодействие международного и национального права и Российская Конституция / Е. Т. Усенко // Московский журнал международного права. – 1995. – № 2. – С. 16. ; Usenko Ye. T. Sootnoshenie i vzaimodeystvie

mezhdunarodnogo i natsionalnogo prava i Rossiyskaya Konstitutsiya / Ye. T. Usenko // Moskovskiy zhurnal mezhdunarodnogo prava. – 1995. – № 2. – S. 16.

4. Гаврилов В. В. Понятие и взаимодействие международной и национальных правовых систем : моногр. / В. В. Гаврилов. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 2005. – С. 144. ; Gavrilov V. V. Ponyatie i vzaimodeystvie mezhdunarodnoy i natsionalnykh pravovykh sistem : monogr. / V. V. Gavrilov. – Vladivostok : Izd-vo Dalnevostochnogo un-ta, 2005. – S. 144.

5. Скакун О. Ф. Міжнародний чинник спадкоємності у праві України / О. Ф. Скакун // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом : матеріали наук.-практ. конф. / гол. ред. кол. В. Ф. Опришко. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1998. – С. 76.; Skakun O. F. Mizhnarodnyi chynnyk spadkoiemnosti u pravi Ukrainy / O. F. Skakun // Problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy z mizhnarodnym pravom : materialy nauk.-prakt. konf. / hol. red. kol. V. F. Opryshko. – K. : In-t zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1998. – S. 76.

6. Ануфриева Л. П. Соотношение международного публичного и международного частного права: правовые категории / Л. П. Ануфриева. – М. : Спарк, 2002. – С. 343-344. ; Anufrieva L. P. Sootnoshenie mezhdunarodnogo publichnogo i mezhdunarodnogo chastnogo prava: pravovye kategorii / L. P. Anufrieva. – M. : Spark, 2002. – S. 343-344.

7. Осминин Б. И. Принятие и реализация государствами международных договорных обязательств : моногр. / Б. И. Осминин. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – С. 162-168. ; Osminin B. I. Prinyatie i realizatsiya gosudarstvami mezhdunarodnykh dogovornykh obyazatelstv : monogr. / B. I. Osminin. – M. : Volters Kluver, 2006. – S. 162-168.

8. Буткевич В. Г. Соотношение внутригосударственного и национального права / В. Г. Буткевич. – К. : Вища шк., 1981. – С. 256. ; Butkevich V. G. Sootnoshenie vnutrigosudarstvennogo i natsionalnogo prava / V. G. Butkevich. – K. : Vishcha shk., 1981. – S. 256.

9. Миронов Н. В. Советское законодательство и международное право / Н. В. Миронов. – М. : Междунар. отношения, 1968. – С. 36. ; Mironov N. V. Sovetskoe zakonodatelstvo i mezhdunarodnoe pravo / N. V. Mironov. – M. : Mezhdunar. otnosheniya, 1968. – S. 36.

10. Currie J. Public International Law / J. Currie. – Ontario, 2001. – P. 200. ;

11. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век / И. И. Лукашук. – М. : Спарк, 2000. – С. 44. ; Lukashuk I. I. Globalizatsiya, gosudarstvo, pravo, KhKhI vek / I. I. Lukashuk. – M. : Spark, 2000. – S. 44.

12. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права / А. С. Гавердовский. – К. : Вища шк., 1980. – С. 70-91. ; Gaverdovskiy A. S. Implementatsiya norm mezhdunarodnogo prava / A. S. Gaverdovskiy. – K. : Vishcha shk., 1980. – S. 70-91.

13. Черниченко С. В. Теория международного права : в 2 т. Т. 1 : Современные теоретические проблемы / С. В. Черниченко. – М. : Междунар. отношения, 1999. – С. 156. ; Chernichenko S. V. Teoriya mezhdunarodnogo prava : v 2 t. T. 1 : Sovremennye teoreticheskie problemy / S. V. Chernichenko. – M. : Mezhdunar. otnosheniya, 1999. – S. 156.

14. Игнатенко Г. В. Взаимодействие международного и внутригосударственного права : учеб. пособие / Г. В. Игнатенко. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1981. – С. 4. ; Ignatenko G. V. Vzaimodeystvie mezhdunarodnogo i vnutrigosudarstvennogo prava : ucheb. posobie / G. V. Ignatenko. – Sverdlovsk : Izd-vo Ural. un-ta, 1981. – S. 4.

15. Тацій В. Я. Проблеми зближення європейських правових систем як умова

гармонізації законодавства України / В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом : матеріали наук.-практ. конф. / гол. ред. кол. В. Ф. Опришко. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1998. – С. 53–57. ; Tatsii V. Ya. Problemy zblyzhenia yevropeiskykh pravovykh system yak umova harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy / V. Ya. Tatsii, Yu. M. Hroshevyi // Problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy z mizhnarodnym pravom : materialy nauk.-prakt. konf. / hol. red. kol. V. F. Opryshko. – K. : In-t zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1998. – S. 53–57.

16. Топорнин Б. Н. Европейское право : учеб. / Б. Н. Топорнин. – М. : Юрист, 1998. – С. 29-30. ; Topornin B. N. Yevropeyskoe pravo : ucheb. / B. N. Topornin. – M. : Yurist, 1998. – S. 29-30.

17. Федяник Г. С. Уніфікація норм як спосіб досягнення гармонізації у міжнародному приватному праві / Г. С. Федяник // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом : матеріали наук.-практ. конф. / гол. ред. кол. В. Ф. Опришко. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1998. – С. 334–337. ; Fedianyk H. S. Unifikatsiia norm yak sposib dosiahnennia harmonizatsii u mizhnarodnomu pryvatnomu pravi / H. S. Fedianyk // Problemy harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy z mizhnarodnym pravom : materialy nauk.-prakt. konf. / hol. red. kol. V. F. Opryshko. – K. : In-t zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1998. – S. 334–337.

18. Базедов Ю. Возрождение процесса унификации права: Европейское договорное право и его элементы / Ю. Базедов // Государство и право. – 2000. – № 2. – С. 67. ; Bazedov Yu. Vozrozhdenie protsessa unifikatsii prava: Yevropeyskoe dogovornoe pravo i ego elementy / Yu. Bazedov // Gosudarstvo i pravo. – 2000. – № 2. – S. 67.

19. Каменков В. С. Формирование правового пространства: вопросы унификации законодательства / В. С. Каменков // Информационный бюллетень Парламентского Собрания Союза Белоруси и России. – М., 1999. – Т. 1. – С. 46. – Оpubл. в материалах научно-практического семинара «Декларация о дальнейшем единении Белоруси и России: институциональные и правовые аспекты создания союзного государства». ; Kamenkov V. S. Formirovanie pravovogo prostranstva: voprosy unifikatsii zakonodatelstva / V. S. Kamenkov // Informatсионnyy byulleten Parlamentskogo Sobraniya Soyuzа Belorusi i Rossii. – M., 1999. – T. 1. – S. 46. – Opubl. v materialakh nauchno-prakticheskogo seminarа «Deklaratsiya о dalneyshem edinenii Belorusi i Rossii: institutsionalnye i pravovye aspekty sozdaniya soyuznogo gosudarstva».

20. Пронина М. Г. Механизм исполнения договоров и соглашений, заключенных в рамках СНГ и Союза Белоруси и России / М. Г. Пронина // Совершенствование законодательства Республики Беларусь и роль в этом процессе Парламента : материалы науч.-практ. конф. – Минск, 1998. – С. 99–101. ; Pronina M. G. Mekhanizm ispolneniya dogovorov i soglasheniy, zaklyuchennykh v ramkakh SNG i Soyuzа Belorusi i Rossii / M. G. Pronina // Sovershenstvovanie zakonodatelstva Respubliki Belarus i rol v etom protsesse Parlamenta : materialy nauch.-prakt. konf. – Minsk, 1998. – S. 99–101.

21. Вишняков В. Г. Право и межгосударственные объединения / В. Г. Вишняков, В. Н. Елизаров, Ю. А. Королев и др. ; под общ. ред. В. Г. Вишнякова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – С. 45. ; Vishnyakov V. G. Pravo i mezhgosudarstvennyye obedineniya / V. G. Vishnyakov, V. N. Yelizarov, Yu. A. Korolev i dr. ; pod obshch. red. V. G. Vishnyakova. – SPb. : Yurid. tsentr Press, 2003. – S. 45.

22. Європейська Хартія місцевого самоврядування 1985 року. – РС, 1990. – 12 с. ; Yevropeiska Khartiia mistsevoho samovriaduvannia 1985 roku. – RIe, 1990. – 12 s.

23. Принципы Европейского Договорного Права [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.yurclub.ru/docs/international/index.html> ; Printsipy Yevropeyskogo

Dogovornogo Prava [Yelektronniy resurs]. Rezhim dostupu :
<http://www.yurclub.ru/docs/international/index.html>

24. Єдиний Європейський кодекс цивільного права : проект. – К. : Представництво Європейської комісії в Україні, 2006. – 86 с. ; Yedyniy Yevropeyskiy kodeks tsyvilnoho prava : proekt. – K. : Predstavnytstvo Yevropeiskoi komisii v Ukraini, 2006. – 86 s.

25. Абдуллин А. И. Право интеллектуальной собственности в Европейском Союзе: генезис, унификация, перспективы развития : моногр. / А. И. Абдуллин. – Казань, 2006. – 479 с. ; Abdullin A. I. Pravo intelektualnoy sobstvennosti v Yevropeyskom Soyuze: genezis, unifikatsiya, perspektivy razvitiya : monogr. / A. I. Abdullin. – Kazan, 2006. – 479 s.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2016 р.

Y. O. Voloshin

DEFINITION OF THE PROBLEM OF LAW ORDERS INTERACTION: DOCTRINAL APPROACHES

The article examines doctrinal approaches to the ways and forms of interaction between constitutional and international law. Analyzed, among others, the following forms of cooperation between law enforcement, as the ratification of the international treaty, reception, incorporation, transformation.

The necessity of taking into account the features of modern legal globalization and interstate integration in determining the optimal forms of interaction between legal systems of different levels to international standards of perception national legal system.

It is emphasized that the issue of ratification for those international treaties that, from the standpoint of international law, apply to certain state and of national law, which according to procedure established by law in the exercise of their constitutional rights must apply only those acts that are published in official publications. It is noted that international treaties ratified in accordance with the legislation of Ukraine set new quality requirements for their publication.

Key words: *interaction, the legal system, ratification, constitutional law, European legal standards.*

УДК 342.4(045)

В. В. Шамрай

ДО ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА» ТА «КОНСТИТУЦІЙНА» РЕФОРМИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Стаття присвячена проблемам теоретико-методологічним визначення співвідношення між конституційною та конституційно-правовою реформами у сучасному українському суспільстві.

Автор аналізує юридичний зміст двох вказаних категорій, показує специфічні особливості кожної з них, розкриває значення процесів удосконалення галузі конституційного права та конституційної модернізації суспільства і держави у сучасних умовах правової глобалізації та інтернаціоналізації конституційного права.

Наголошується на необхідності подальшого удосконалення конституційно-правового регулювання найважливіших суспільних відносин як найважливішому